

ІНВЕСТИЦІЙНА ОСНОВА ЗАЙНЯТОСТІ НА ЕТАПІ ПОСТПАНДЕМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Сфера зайнятості України останнім часом зіткнулася з новими викликами, перш за все породженими всесвітнім лихом – пандемією коронавірусу, що кардинально змінила увесь соціально-економічний ландшафт країни, ще більше загострила тривалі і складні проблеми, накопичені у минулі десятиліття. Зокрема, жебрацьким залишається розмір заробітної плати, питома вага якої у складі ВВП постійно зменшується: 1990 р. – 53,1%, 2013 р. – 50,1%, 2018 р. – 41,3%, 2019 р. – 43,6%, 2020 р. – 43,8% [1, с. 194; 2]. Рівень зайнятості населення віком 15–70 років у 2019 р. склав лише 58,2% від чисельності населення цієї вікової групи [1, с. 50-52], що майже на 16 відсоткових пунктів (в.п.) нижче середнього рівня у Європейському Союзі і на 10-15 в.п. менше, ніж в таких ефективних країнах бувшого Радянського Союзу, як Азербайджан, Латвія, Естонія, Казахстан. В країні понад 6 млн. так званих "зневірених" – працездатних громадян, які не навчаються і не проходять строкову службу у Збройних силах, не мають роботи й не шукають її. Не зменшується тіньовий ринок праці, який за оцінками експертів охоплює 35-45% всього зайнятого населення, або 4-5 млн. чол. Зростають масштаби зовнішньої трудової міграції, яка на думку фахівців складає від шести до десяти мільйонів громадян, періодично виїжджаючих на заробітки за кордон. В еквіваленті повної зайнятості, за оцінками Національного банку України, в минулому році близько 2,5 млн. наших трудових мігрантів постійно працювали за кордоном [2]. Отже, з врахуванням 1,7 млн. безробітних, визначених за методологією Міжнародної організації праці [1, с. 50], кількість осіб, що знаходяться поза зареєстрованим сегментом ринку праці України, не сплачують податки та єдиного соціального внеску (ЄСВ), становить 13-14 млн., що майже у 2 рази перевищує чисельність штатних працівників, яких налічувалося у 2013 р. 10164 тис. осіб, у 2016 р. – 7868, а у 2019 р. – 7443 тис. чол. [1, с. 58], що на 27% менше, ніж у 2013 р.

Результати аналізу свідчать, що сучасна криза ринку праці багато в чому обумовлена занепадом системи робочих місць, переважанням у складі основного капіталу обладнання 35-40-річної давнини з критичним зносом капітальних засобів у 57% [1, с. 235]. Однак, на нашу думку, останній показник є штучно заниженим через статистичні маніпуляції, що дало змогу "скоротити" загальний знос за один рік більше, ніж на 23 в. п. – з 83,5% у 2014 р до 60,1% у 2015 р. Водночас в країні зведений нанівець процес оновлення капітальних засобів – за нинішніх темпів (1,6-2,0% у рік) на його повне оновлення потрібно 50-60 років. Технічна і технологічна відсталість виробництва спричиняє низьку продуктивність праці, унеможливує випуск конкурентоспроможної продукції як для зовнішнього, так й внутрішнього ринків, а звідси обумовлює малий розмір зарплати і скорочення попиту на кваліфіковану робочу силу та декваліфікацію працівників, які до того ж роками не підвищують свою кваліфікацію (лише один раз на 10-12 років).

Авторська позиція полягає у тому, що відновлення зайнятості має базуватися на активізації процесу інвестування відповідно до методологічних засад Дж. М. Кейнса, який ще у 1930-х рр. довів, що за визначеної величини схильності суспільства до споживання, рівноважний рівень зайнятості визначається величиною поточних інвестицій [3, с. 33]. Однак у нашій країні останніми роками відбувається серйозне уповільнення

інвестиційного процесу. Для отримання порівняльних даних автором обраховані обсяги капітальних інвестицій у цінах 2000 р., виключені суми інвестицій, що робилися у період з 2000 р. по 2013 р. в АР Крим, окремих районах Донецької і Луганської областей, і на цій підставі виокремлено декілька різних за динамікою періодів інвестування. Перший – зростання інвестицій з 26,5 до 94,0 млн. грн. у 2000-2007 рр.; другий – їх скорочення під час світової фінансово-економічної кризи у 2008-2010 рр. з 94,0 до 46,7 млн. грн.; у третьому періоді – 2009-2012 рр. мало місце невелике пожвавлення – з 46,7 до 57,2 млн. грн. Після 2012 р., незважаючи на невелике зростання в окремі роки, загальна динаміка капітальних інвестицій характеризується тривалим спадом: з 57,2 млрд. грн. у 2012 р. до 44,1 у 2019 р. і 30,2 млн. грн. у 2020 р.

Результати аналізу свідчать, що основними факторами, які гальмують інвестиційний процес, є: відсутність сприятливого інвестиційного клімату, зокрема брак надійного законодавчого захисту прав інвесторів і свавілля можновладців на всіх рівнях; поширеність корупції в судових і правоохоронних органах; рейдерство. Також важливим обмежувачем інвестування є проблеми у банківській системі України. Все це спричиняє занадто низьку частку позикового капіталу у складі інвестиційних витрат: 2014 р. – 8,8%; 2015 р. – 7,3%; 2016 р. – 7,1%; 2017 р. – 5,3% 2018 р. – 7,7%, 2019 р. – 10,7%, причому майже половина цих позик надана банками-нерезидентами [4]. Уникаючи ризику неповернення кредитів через слабку законодавчу захищеність прав кредиторів, частина комерційних банків вкладає значну частину своїх ресурсів в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). У свою чергу, через помилкову позицію Міністерства фінансів, яке фактично керує державними банками, їх пріоритетом визначено не кредитування бізнесу, а фінансування державного бюджету шляхом купівлі-продажу ОВДП, про що свідчить вкладання п'ятьма державними банками в цей вид цінних паперів вдвічі більше коштів, ніж у кредитування. Для пожвавлення кредитування виробничого сектору також необхідно зниження комерційними банками відсоткових ставок за кредитами до сприятливих розмірів, яке можливо за умов збільшення у них кредитних ресурсів за рахунок зростання депозитних коштів. Однак заощадження коштів у комерційних банках не привабливо для населення, перш за все через високий ступень ризику, особливо після так званого оздоровлення банківської системи у 2014-2017 рр. У результаті ліквідації понад 90 комерційних банків багато тисяч громадян втратило частину вкладів, що перевищувала гарантовані державою 200 тис грн. Тому сьогодні власники значних коштів не зберігають їх на депозитних рахунках, а віддають перевагу придбанню дорогої нерухомості, яхт, автомобілів, творів мистецтва, прихованню коштів в офшорних зонах.

Відродження довіри до банківської системи можливо лише за встановлення державних гарантій повернення заощаджень в повному розмірі. Завдяки цьому можна залучити у банківську систему такий потужний внутрішній ресурс, як гроші населення, з їх спрямуванням на створення нових і модернізацію існуючих робочих місць. У цьому контексті Національний банк України має посилити контрольну функцію, спрямовувати свої зусилля на мінімізацію ризикового кредитування комерційними банками і попередження (профілактику) шахрайств. Одним із пріоритетів їх діяльності необхідно визначити забезпечення продуктивної зайнятості населення. Зауважимо, що в США законом про Федеральну резервну систему як основне завдання Ради директорів Федеральної резервної системи і Федерального комітету з операцій на відкритому ринку визначено забезпечення досягнення максимальної зайнятості, цінової стабільності та помірних довгострокових відсоткових ставок [5].

В інвестиційній політиці нам треба розраховувати перш за все на внутрішні можливості, оскільки надії на активізацію інвестиційної діяльності за рахунок іноземних капіталовкладень поки ще не обґрунтовані: їх частка у загальному обсягу інвестицій останнє десятиліття коливалася біля 3,0%, а останнім часом щорічно зменшується: у 2017 р. 1,4%,

2018 р. – 0,3%, 2019 р. – 0,7% [1, с. 338]. І причина тут не лише у військових діях, які примушена вести Україна на Сході. Добре відомо, що іноземні інвестиції "йдуть слідом" за вітчизняними, які у цьому сенсі не подають позитивний приклад. Більш того, має місце зворотне явище: вітчизняні інвестори спрямовують свої кошти за кордони України, причому це здійснюється як офіційними каналами, так й шахрайськими. Державна політика має спрямовуватися на забезпечення надійних перепон витіканню з України грошей в офшорні зони та створення реальних стимулів для інвестування бізнесом вітчизняної економіки. У контексті ефективності впливу інвестицій на створення та модернізацію робочих місць принципово важливим є також перенесення акценту на інвестування активної частини основного капіталу (інженерні споруди, створення і придбання виробничого обладнання, машин, механізмів), за рахунок зменшення його пасивної частини (будівництва і реконструкції офісних споруд, торгово-розважальних приміщень, ресторанів і т.п.).

Результати досліджень свідчать, що формування продуктивної зайнятості і створення ефективних робочих місць належної технічної оснащеності залежать не лише від сум інвестиційних витрат та їх структури, а й від ступеня інноваційності об'єкту інвестицій, їх впливу на удосконалення і технологічне переоснащення виробничих потужностей. Відсутність послідовної державної науково-технічної та інноваційної політики, перш за все щодо підтримки та стимулювання інноваційних процесів, призвело до вкрай негативних змін в економіці – занепаду високотехнологічних виробництв і водночас до посилення, навіть домінування – сировинних. Про це, зокрема, свідчить примітивна структура основного капіталу, в якому переважають третій та четвертий технологічні уклади при символічному розмірі п'ятого і майже повної відсутності шостого. Кількість інноваційно-активних промислових підприємств скоротилася з 17,3% у 2015 р. до 15,8% у 2019 р., обсяг інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції склав у 2019 р. всього 1,3%; за рік виробляється лише 760 нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів та інших товарів [1, с. 428].

Модернізації підходу до інвестування сприятиме визначення критеріїв та показників економічної та соціальної ефективності інвестицій, з точки зору їх впливу на якісний склад робочих місць. На нашу думку, ними, зокрема, мають бути: виробництво продукції, що має інноваційний характер, її конкурентоспроможність на внутрішньому та закордонних ринках, наприклад частка експорту в обсязі виробництва; рівень оплати праці, який можна визначати як співвідношення до середньої по галузі, по регіону, по країні, порівнювати із оплатою праці в аналогічних галузях розвинених країн. Подібний підхід дасть змогу класифікувати робочі місця за рівнем ефективності, будувати обґрунтовану державну інвестиційну політику.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник України за 2019 рік. – К. : Державна служба статистики, за ред. Вернера І.Є., 2020. – 465 с.
2. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах). <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Виступ Голови НБУ на Щорічній дослідницькій конференції Національного банку України та Національного банку Польщі "Ринок праці та монетарна політика". URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-nbu-na-schorichniy-doslidnitskiy-konferentsiyi-natsionalnogo-banku-ukrayini-ta-natsionalnogo-banku-polschi-rinok-pratsi-ta-monetarna-politika> (дата звернення: 28. 02. 2020).
4. Кейнс Дж. *Общая теория занятости, процента и денег.* – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
5. *Канітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010-2019 роки.* [<http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26. 03. 2021).
6. Simons H. *Economic Policy for Free Society.* Chicago [Electronic resource] // The University of Chicago Press, 1948, p. 161. – Available from: www.federalreserve.gov – in English.